

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР
У74

Автор:

Голобородько Є. П., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, член-кореспондент НАПН України;
Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
Павлик О. А., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри змісту і методики початкового навчання Криворізького педагогічного інституту Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет»;
Мунтян С. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри слов'янських мов та методик їх викладання Херсонського державного університету;
Бондаренко І. А., учитель-методист, учитель української мови та літератури Херсонської спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 24.

Рецензенти:

Плиско К. М., доктор педагогічних наук, професор;
Назаренко Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент.

Усі уроки української мови. 8 клас. І семестр. Нова програма / Є. П. Голобородько, К. Ю. Голобородько, О. А. Павлик, С. В. Мунтян, І. А. Бондаренко. — Х. : Вид. група «Основа», 2016. — 143, [1] с. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-2746-7

У посібнику вміщено всі уроки української мови для І семестру 8 класу, які розроблено за новою програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України наказом № 585 від 29.05.2015. Розробки уроків характеризуються поєднанням комунікативно-діяльнісного, соціокультурного принципів і принципу практичної спрямованості, відповідають сучасним досягненням теорії і практики навчання української мови й розвитку мовлення.

Для вчителів української мови та літератури загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій, студентів філологічних факультетів педагогічних університетів.

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР

ISBN 978-617-00-2746-7

© Голобородько Є. П., Голобородько К. Ю.,
Павлик О. А., Мунтян С. В.,
Бондаренко І. А., 2016
© Корягін В. О., макет обкладинки, 2016
© ТОВ «Видавничка група «Основа», 2016

Календарно-тематичне планування уроків української мови у 8 класі. I семестр

№ зп	Зміст уроку	Дата
Вступ		
1	Мова — найважливіший засіб спілкування, пізнання і впливу	
Повторення й узагальнення вивченого		
2	Лексикологія. Фразеологія	
3	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 1.</i> Повторення відомостей про текст, стилі, жанри й типи мовлення, вимоги до мовлення, ситуації спілкування; засоби міжфразового зв'язку в тексті	
4	Основні правила правопису	
5	Основні правила правопису. Орфографічний практикум. Попереджувальний диктант	
Синтаксис. Пунктуація Словосполучення. Просте речення		
6	Словосполучення. Будова словосполучень	
7	Види словосполучень за способами вираження головного слова	
8	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 2.</i> Види мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння, письмо. Різновиди аудіювання. Вивчальне читання	
9	Речення. Речення прості і складні (повторення)	
10	Речення односкладні та двоскладні	
11	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 3.</i> Усний переказ розповідного тексту з елементами опису пам'ятки історії та культури в художньому стилі	

№ зп	Зміст уроку	Дата
12	Підмет, способи його вираження. Простий і складений присудок. Способи вираження присудка	
13	Узгодження головних членів речення. Тире між підметом і присудком	
14–15	<i>Уроки розвитку комунікативних умінь № 4.</i> Контрольний докладний переказ розповідного тексту з елементами опису пам'ятки історії та культури в публіцистичному стилі	
16	Речення поширені й непоширені. Порядок слів у реченні. Логічний наголос	
17	Означення як другорядний член речення	
18	Прикладка як різновид означення. Написання непоширених прикладок з дефісом. Прикладки, що беруться в лапки	
19	Додаток як другорядний член речення	
20	Види обставин (за значенням), способи їх вираження	
21	Порівняльний зворот. Виділення порівняльних зворотів комами	
22	<i>Тематична контрольна робота № 1.</i> Контрольний тест	
Односкладне речення		
23	Означено-особові речення. Узагальнено-особові речення	
24	Неозначено-особові речення	
25	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 5.</i> Усний твір-опис пам'ятки історії та культури за картиною в публіцистичному стилі	
26–27	<i>Уроки розвитку комунікативних умінь № 6.</i> Контрольний твір-опис пам'ятки історії та культури на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі	
28	Безособові речення	
29	Називні речення	
30	Односкладне речення як частина складного речення	
31	Повні й неповні речення. Тире в неповних реченнях. Незакінчені речення, їхні стилістичні функції	
32	<i>Тематична контрольна робота № 2.</i> Контрольний тест. Контрольне читання мовчки	

ВСТУП

УРОК № 1

МОВА — НАЙВАЖЛИВИШИЙ ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ, ПІЗНАННЯ І ВПЛИВУ

Мета:

- **навчальна:** розкрити значення мови як засобу пізнання та спілкування;
- **розвивальна:** розвивати пізнавальні й комунікативні здібності учнів;
- **виховна:** виховувати уважне ставлення до мови, культуру спілкування та пізнавальної діяльності.

Внутрішньопредметні зв'язки: усі розділи мови, мова і мовлення.

Міжпредметні зв'язки: мовознавство і суспільство, лінгвістика і психо-лінгвістика.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

- ▶ Послухайте слова М. Коцюбинського. На що вони налаштовують нас?

...Кожному народові, зокрема й українцям, «належить», між іншим, якомога ширше і повніше розвивати свою духовну сутність і, паралельно до свого культурного росту, поступово вдосконалювати знаряддя своєї думки — мову, у якій, як у дзеркалі, відображається і історія, і світогляд, і характер народу — носія мови.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Повторення пройденого

Бліцопитування

- ▼ Що таке мова?
- ▼ Яку функцію вона відіграє в житті людини та суспільства?
- ▼ Які мови ви знаєте?

III. МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ І ЗАВДАНЬ УРОКУ

Виразне читання

- ▶ Виразно прочитайте уривок вірша Агатангела Кримського. Визначте його основну думку.

Любо в гаю соловейко виспіває,
Слухаю ніжне ляцання;
Чистую, щирую річ українськую
Чую я в тім щебетанні...

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота за підручником

- ▶ Ознайомтесь із теоретичними відомостями з теми уроку.
- ▶ Виконайте одну з справ за підручником (письмово).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з текстом

- ▶ Прочитайте текст. Складіть план про функції мови і запишіть його. Перекажіть за планом.

Мова належить до унікальних явищ життя людини й суспільства. Вона витворилась одночасно з ними і є не тільки їх найприкметнішою ознакою, а й необхідною умовою формування їхньої сутності. Мова обслуговує людину й суспільство, але цим не вичерпується її роль. Мова є і формою їхнього багатоманітного буття. Вона є засобом і матеріалом формування й становлення особистості людини, її інтелекту, волі, почуттів та формою буття. Мова — це безперервний процес пізнання світу, його освоєння людиною. Мова є засобом спілкування між людьми, передання власного досвіду іншим і збагачення досвідом інших. Мова сприяє виявленню та задоволенню матеріальних і духовних потреб людей, об'єднує їх у суспільство для досягнення матеріального благополуччя та щонайвищих духовних цінностей.

У мовознавчій літературі немає загальноприйнятого чіткого визначення і поділу функцій мови та їх назв. З-поміж багатьох функцій мови в житті людини й суспільства основними називають такі:

- 1) комунікативна функція, або функція спілкування;
- 2) номінативна функція, або функція називання;
- 3) мислетворча функція. Мова є не тільки формою вираження і передачі думки (це її комунікативна функція), а й засобом формування, тобто творення самої думки. Людина мислить у мовних формах;

- 4) гносеологічна, тобто пізнавальна функція мови. Вона полягає в тому, що світ людина пізнає не стільки власним досвідом, скільки через мову, бо в ній накопичено досвід попередніх поколінь, сума знань про світ;
- 5) експресивна, або виражальна, функція мови. Неповторний світ інтелекту, почуттів та емоцій, волі людини є невидимим для інших. І тільки мова надає найбільше можливостей розкрити їх для інших людей, вплинути силою своїх переконань чи почуттів на інших людей;
- 6) волюнтативна функція є близькою до експресивної. Вона полягає в тому, що мова є засобом вираження волі співрозмовників (вітання, прощання, прохання, вибачення, спонукання, запрошення);
- 7) естетична функція. Мова фіксує естетичні смаки й уподобання своїх носіїв (це лексика і фразеологія; тексти естетичного змісту). Милозвучність, гармонія змісту, форми і звучання, дотримання норм літературної мови в процесі спілкування стають для мовців джерелом естетичної насолоди, сприяють розвитку високого естетичного смаку;
- 8) культурологічна функція мови. Мова є носієм культури народу-мовотворця. Кожна людина, опановуючи рідну мову, засвоює культуру свого народу від покоління до покоління, сприймаючи разом із мовою пісні, казки, дотепи, жарти, легенди, думи, перекази; історію; прагнення й сподівання; звичаї, традиції матеріальної культури і духовного життя нації;
- 9) ідентифікаційна функція мови полягає в тому, що мова виступає засобом ідентифікації мовців, тобто засобом вияву належності їх до однієї спільноти, певного ототожнення: я такий, як і вони, бо маю спільну з ними мову;
- 10) магічно-містична функція мови збереглася з доісторичних часів, коли люди вірили в слово як реальне дійство, здатне зупинити небажаний хід подій, побороти злі сили, підкорити природу своїй волі.
Українська мова існує у двох формах: усній та писемній. Передаючись із уст в уста, закріплюючись у текстах, вона невтомно долає віки, єднає покоління, збирає й зберігає духовне єство народу, національну картину світу, формує національну свідомість та культуру нації (За Л. Мацько).

Комунікативний практикум

- ▶ Поговоріть з товаришем по парті, як ви провели літо.
- ▶ З допомогою чого ви дізнаєтесь про щось нове?
- ▶ Як би ви організували читацьку конференцію? На яку тему? За яким твором чи творчістю якого письменника (поета)?

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз тексту

- ▶ Прочитайте текст і виконайте низку завдань.
- ▶ Визначте тему, основну думку, тип і стиль тексту.
- ▶ Випишіть одне просте речення і зробіть його синтаксичний розбір (письмово).
- ▶ Прочитайте одне складне речення і визначте його граматичні основи.

Архітектура посідає в художній культурі особливе місце як основа синтезу всіх інших видів мистецтва, зокрема живопису, скульптури, декоративно-прикладної творчості. *Архітектура* — передусім *мистецтво створення (проектування і будівництва) будівель, споруд та їх комплексів*. Це явище матеріальної культури і водночас один із провідних видів пластичного мистецтва, що ґрунтується на єдності принципів краси й корисності. Як вид мистецтва, вона формує просторове середовище для життя і діяльності людини, виражає суспільні ідеї в художньо-естетичних образах.

Суспільна цінність архітектури зумовлюється функційним характером споруд, їхньою естетичною визначеністю. За призначенням архітектура поділяється на основні типи: житлову, суспільно-громадську (культові будівлі, культурно-освітні, видовищні, адміністративні тощо), промислову (виробничі, транспортні, торговельні споруди). Складником архітектури є садово-паркове мистецтво (оформлення парків, скверів, бульварів тощо).

Сукупність функційних, конструктивних і художніх ознак архітектури становить *архітектурний стиль*, зумовлений соціальним ладом, суспільними й естетичними ідеалами, рівнем будівельної техніки. В історії архітектури відомі *романський стиль, готика, ренесанс, бароко, класицизм, модерн, конструктивізм* та ін. Зазначимо, що розвиток архітектури в Україні відзначається поєднанням впливу різноманітних стилів з формуванням національних традицій (*Із посібника*).

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Рефлексія

- ▼ Чим сподобалась вам тема уроку?
- ▼ Яку мову ви хотіли б вивчити ще?

Оцінювання знань, умінь і навичок учнів

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (ЗА ВИБОРОМ)

- ▶ Виконайте вправу за підручником.
- ▶ Напишіть невеликий твір за темою уроку.

Повторення й узагальнення вивченого

УРОК № 2

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

Мета:

- ▣ **навчальна:** повторити й узагальнити знання, уміння й навички учнів з лексикології та фразеології української мови;
- ▣ **розвивальна:** розвивати інтерес до слова, прагнення майстерно володіти ним;
- ▣ **виховна:** виховувати шанобливе ставлення до лексико-фразеологічного багатства рідної (державної) мови.

Внутрішньопредметні зв'язки: лексикологія і фразеологія; лексикологія, фразеологія і граматики; лексикологія, фразеологія і стилістика; мова і мовлення.

Міжпредметні зв'язки: мова, художня література, різні науки.

Тип уроку: урок повторення й узагальнення вивченого.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Вислови про українську мову

- ▶ Прочитайте вислів про українську мову Л. М. Толстого. Які якості української мови можете відзначити ви?

...Я дуже люблю ... народну українську мову, звучну, барвисту й таку м'яку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Аспектний аналіз тексту

- ▶ Послухайте текст. Складіть і запишіть його план. Перекажіть за планом. Що означають поняття *лексичне значення слова, багатозначні слова, етимологія*? За допомогою словника уточніть значення виділених слів.

Лексичним значенням називають співвіднесеність слова з предметами, явищами, процесами, відношеннями, закономірностями реальної дійсності та поняттями про них. Слово називає предмет, і це є його лексичним значенням. Але цим не вичерпується зміст поняття «лексичне значення». Мова не змогла б виконувати функцію спілкування (комунікативну), якби намагалася дати кожному окремо взятому предмету окрему назву. Слово називає конкретний предмет певного виду, а також поняття про цей вид предметів. Це означає, що слово узагальнює у своєму лексичному значенні основні ознаки цілого класу предметів і формує поняття про них. Поняття — це узагальнене відбиття у свідомості властивостей предметів і явищ дійсності. Поняття виражається словом. Воно є основою лексичного значення слова. Але, крім називання предмета і поняття про нього, у лексичне значення слова може входити і додатковий компонент — те, як і коли ми предмет сприймаємо, оцінюємо, як реагуємо на нього, — тоді слово змінюється (*чобіт, чобіток, чоботище*).

Отже, лексичне значення само по собі є складним явищем і змінним, воно може містити окремі відтінки, які в процесі життя слова набувають здатності переростати в нові значення.

Слова виникають з одним лексичним значенням, але поступово в ньому під впливом різних мовних ситуацій виникають мовні зміни, що спричиняють появу нових значень — похідних. Перше значення називається *первинним*, і воно часто так віддалене від нас у часі, що тільки вчені можуть його встановити. Наука, що займається походженням слів і їхніми первинними значеннями, називається *етимологією*.

Слова, що мають *первинне* і *вторинне* (похідне) значення, називаються багатозначними (полісемічними, від грецьких слів *полі* — «багато» і *сема* — «значення»). Первинне значення називають *прямим*, вторинне — *переносним*.

Багатозначність виникає від того, що мовці помічають схожі ознаки предметів, подібність явищ у житті й тому переносять назву одних предметів на інші: *головка дитини* — *головка сиру, чашечка чаю* — *чашечка тюльпану, ніжка дитини* — *ніжка стільця* (з підручника).

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ І ЗАВДАНЬ УРОКУ

Бесіда

- ▼ Для чого людині знати про лексикологію та фразеологію мови?
- ▼ Чи вмієте ви узагальнювати свої знання?

IV. ПОВТОРЕННЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО РАНІШЕ

Вправа за підручником

Робота з текстом

- ▶ Напишіть текст під диктовку. Поясніть розстановку розділових знаків. Яка роль ужитих у ньому фразеологізмів? Розкрийте їхнє значення.

...Хіба ж я знав, що і на других дверях пантрують «зайців»?

— Ти звідки такий вискіпався? — підхопивши мене під боки, запитав парубок.

— Он звідти, — невиразно промовив я. — Пустіть мене, дядьку, у театр.

— Чого захотів! Я тебе пуцу, але так, щоб знав, де раки зимують!

— Я вже знаю, де вони зимують... — жалісно заскімлив, бо не раз про це чув од дорослих.

— А куди Макар телят ганяє, теж знаєш? — уже з цікавістю покосував на мене парубок.

— І це знаю, — бадьоріше відповів я.

— Ну, а де роги козам правлять?

— Теж знаю (*М. Стельмах*).

Складання конспекту

- ▶ Прочитайте текст. Складіть його конспект (письмово). Користуючись конспектом, проведіть бесіду за змістом тексту з товаришем по парті.

У лексиці української мови за походженнями виділяють такі групи слів: успадковані з попередніх періодів розвитку нашої мови, власне української та запозичені з інших мов.

Назви абстрактних понять мають спільнослов'янське походження: *диво, душа, правда, кривда, честь*.

Спільносхіднослов'янське походження мають слова, що в українській мові є спільними з російськими та білоруськими: *білка, кішка, собака, соловей, мішок, сорок, снігур, жайворонок*.

Українська мова запозичувала з інших мов слова та окремі елементи. Запозичення відбувалися усним та писемним шляхами і в різні історичні періоди. Тому багато запозичень уже втратили ознаки своєї первинної мови й стали цілком українськими словами. Такими є грецизми *вишня, огірок, лимон, м'ята, левада* тощо. Тільки науковий етимологічний (за походженням) аналіз може показати, з якої мови прийшло слово і що воно в тій мові означало.

Визначити іншомовне слово можна за фонетично-граматичним оформленням і лексичним значенням. Скажімо, звук і літера **ф** були характерні для грецької мови, і всі слова в українській мові, що мають цей звук і відповідно літеру, за походженням є грецизмами: *фізика, фігура, фокус, фея, факт* тощо. Тюркізми ж характеризуються наявністю кількох звуків [**а**]: *сарай, базар, баклажан, байрак, кабан, сазан, чабан, аркан*.

Початковий звук і літера **а** взагалі характерні тільки для іншомовних слів, зокрема для арабських (*алгебра*), латинських (*аудиторія, абітурієнт*), грецьких (*алфавіт, автор, архів*).

Крім початкових звуків [**а**], [**ф**], грецькі запозичення мажуть позначатися наявністю звукосполучень [**пс**], [**кс**] (*психологія, ксероке*), кореневих частин *бібліо, гео, біо, лог, фон* (*бібліотека, геологія, біологія, філолог, фонетика*). Такі запозичення є термінами з різних сфер суспільного та наукового життя: *демократія, космос, філософія, ідея*.

Специфічними, невластивими українській мові, є поєднання приголосних звуків у словах німецького походження: *штаб, шахта, кран, крейда, ландшафт, бутерброд, верстат, лозунг, ланцюг*. Цією ознакою характеризуються слова англійського походження: *комбайн, спонсор, менеджер, трамвай, тролейбус, ескалатор*.

Якщо слово не схоже на власне українське, то значення його також може підказати, звідки перейшло до нас це слово. Музичні терміни наша мова запозичувала з італійської: *акорд, піаніно, соната, віолончель, соло, тріо*; назви предметів туалету, страв, побуту — переважно з французької: *пенсне, жабо, кашне, манжет, пюре, рагу*. Багато французьких слів стали в нашій мові незмінюваними, вони мають у кінці наголошені голосні: *бюро, купе, шасі, лото, манто, турне, гофре*. Для французьких слів характерні наголошені кінцеві звукосполучення **-ер, -ор, -аж, -анс**: *шофер, режисер, актор, гараж, тираж*.

Для англійських слів характерне звукосполучення [**дж**] та [**інг**] (**инг**): *джер, джемпер, джентльмен, джин, мітинг, пудинг, ринг* тощо. З англійської мови запозичено чимало спортивних і технічних термінів: *матч, старт, теніс, хокей, футбол, аут, трест, тент*. З німецької мови запозичувалися військові, технічні терміни: *фронт, штат, штаб, шпигун, шлюсар, рубанок, стамеска, клейстер*.

У сфері української науки, юриспруденції багато латинізмів: *акваріум, радіус, конус, конституція, еволюція, республіка, вектор*.

Терміни мореплавства прийшли до нас із голландської мови: *флот, трос, трап, шлюпка, баркас, каюта, лоцман, бакен*.

На фоні української лексики легко виділяються старослов'янізми. Вони мають: а) звукосполучення [-ра-], [-ла-], [-ре-], [-ле-], що відповідають українським звукосполученням [оро], [-оло-], [-ере-], [-еле-]: *врата, глава, берег, град, злато*; б) початкове звукосполучення [йе]: *єдиний, єдність*; в) іменникові суфікси -тель, -ство: *учитель, братство*; г) префікси **воз-, со-, пре-**: *воздвигнути, возрадуватися, соратник, премудрий, преподобний*; д) суфікси -ущ, -ащ, -ящ: *трудящий, грядущий*.

Старослов'янізми належать до стилістично забарвленої лексики, вони створюють урочисто-піднесений колорит мовлення: *істина, благодать, владика, глашатай, благословення, предтеча* (За Л. Мацько).

Творча робота

- ▶ Розкрийте зміст наведених фразеологізмів. Складіть з ними речення й запишіть. Яким членом речення виступають фразеологізми в них? Підкресліть ці члени речення.

Хоч греблю гати, п'ятами наживати, курці ступити ніде, сидіти на голках, під носом, п'яте через десяте.

V. ПІДСУМОК УРОКУ

Фронтальна бесіда

- ▼ Що таке лексикологія?
- ▼ Як уточнити лексичне значення слова?
- ▼ Що означає термін «фразеологія»?
- ▼ Які ви знаєте складники цього розділу науки про мову?
- ▼ Наведіть приклади.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (ЗА ВИБОРОМ)

- ▶ Вправа за підручником.
- ▶ До слів *ходить, стійкий, метелиця* доберіть синоніми.
- ▶ Доберіть антоніми до слів *рух, швидкий, говорити*.
- ▶ Доберіть прикметники до слів-омонімів *коса, захід, склад*.